

KƏND TƏSƏRRÜFATI İSTEHSALININ ARTIRILMASINDA MALİYYƏ SAĞLAMLAŞDIRILMASININ ROLU

M.M.Hüseynov
Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti

Açar sözlər: *əmtəə, səməra, bazar, hərrac, kapital, idxal, inflyasiya, iflas, maliyyə təhlükəsizliyi, restruktuzasiya, bank, kreditor, mikro iqtisadi, makro iqtisadi*

Kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarını əhatə edən mövcud mühitin dəyişməsi, əslində iki amilin təsiri nəticəsində baş verir. Bunlardan birincisi obyektiv amillərin təsirinə düzəlişlərin həyata keçirilməsi yolu ilə dövlət tərəfindən həyata keçirilir. İkincisi isə, aqrar istehsalın inkişafının daxili mühit amillərinin təkmilləşdirilməsi yolu ilə həyata keçirilir. Bu proses isə, kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarının özləri tərəfindən həyata keçirilir. Beləliklə, mövcud vəziyyətin dəyişməsi istiqamətində həyata keçirilən tədbirlər makro və mikro iqtisadi aspektdən yararlanır. Makro iqtisadi aspektdən yararlanan mühit dəyişiklikləri dövlətin həyata keçirdiyi makro iqtisadi siyasət və aqrar siyasət, eləcə də aqrar sahənin dövlət tənzimlənməsinin forma, metodları çərçivəsində reallaşdırılır. Kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçıları tərəfindən həyata keçirilən dəyişikliklər isə daxili inkişaf amillərinin təkmilləşdirilməsi ilə səciyyələnir. Məlumdur ki, daxili inkişaf amilləri kənd təsərrüfatında istehsal potensialından səmərəli istifadə edilməsi ilə sıx bağlıdır. İstehsal potensialının mühüm tərkib elementləri kimi torpaq, əmək ehtiyatları, mövcud texnologiyalar, kapital və sahibkarlıq fəaliyyəti önəmli rol oynayır. Bu baxımdan hər bir əmtəə istehsalçısının mövcud ehtiyatlardan səmərəli istifadə etməsi və daxili potensial ehtiyatların müəyyənləşdirilməsi və onlardan istifadə etməsi geniş təkrar istehsal rejiminin tətbiqi və qurulmasında da əhəmiyyətli vasitə hesab edilir.

İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, inflyasiya meyilləri, o cümlədən qlobal maliyyə böhranının destruktiv təzahürlərindən doğan hiper inflyasiya meyilləri daxili ərzaq bazarına daha tez təsir göstərmək imkanına malikdir. Ümumiyyətlə, ərzaq bazarı daha çox "inflyasiya idxalçısı" olan bir obyekt kimi səciyyələnir. Bu isə ondan irəli gəlir ki, ölkədə daxili tələbatın ödənilməsində yerli istehsalın xüsusi çəkisi aşağı olduqda, idxal kanallarından istifadə edilir ki, bu da ölkəyə daxil olan məhsulların yüksək qiymətə başa gəlməsi səbəbindən ölkədə inflyasiya proseslərinin yaranmasını şərtləndirir. Beləliklə, əslində isə xarici mühit amillərinin səmərəli şəkildə neytrallaşdırıla bilməməsi, kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarının maliyyə müflisləşməsi prosesini yaradır. Məhz bütün bunların qarşısını almaq, ölkənin ərzaq təminatını yaxşılaşdırmaq və eləcə də ərzaq bazarlarında əmtəə təklifinin həcmi artırmaq

məqsədilə dövlət tərəfindən kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarının maliyyə sağlamlaşdırılmasına istiqamətlənmiş tədbirlər gerçəkləşdirilir. Dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarının maliyyə sağlamlaşdırılması ilə bağlı müvafiq maliyyə siyasəti tədbirləri həyata keçirilir. Bir sıra ölkələrdə bu tədbirlər qanunvericiliklə də möhkəmləndirilir.

Kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarının maliyyə sağlamlaşdırılması haqqında Rusiya Federasiyasında qəbul edilmiş qanunda göstərilir ki, aqrar-sənaye kompleksinin ən mühüm problemlərinin həlli kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarının maliyyə vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasından bilavasitə asılıdır. Bu baxımdan kənd təsərrüfatında fəaliyyət göstərən müəssisə və təşkilatların əksəriyyətinin alıcılıq qabiliyyətinin pisləşməsinin qarşısının alınması zəruridir və kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarının borclarının həcmi azaldılması vacib şərtlərdən biridir. Ümumiyyətlə, maliyyə təhlükəsizliyi və iflas tədbirləri o halda yaranır ki, kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçısı bank və kreditor qurumlar qarşısında, eləcə də borclu olduğu təşkilatlar qarşısında öz öhdəliklərini yerinə yetirə bilmir. Məhz belə bir şəraitdə həmin müəssisənin əmlakı və aktivləri satılmaq məcburiyyətində qalır və bu da bütövlükdə növbəti ildən etibarən geniş təkrar istehsal prosesinin həyata keçirilməsində problemlərin yaranmasına və bütövlükdə müəssisənin dayanmasına gətirib çıxarır.

İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, kənd təsərrüfatının maliyyə sağlamlaşdırılması istiqamətində qeyri-büdcə fondlarından da geniş şəkildə istifadə edilir. Qeyri-büdcə fondlarının vəsaitləri hesabına kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarına kreditlərin verilməsi halları özünü göstərir. Bundan əlavə adı çəkilən fondların vəsaitləri hesabına, bir sıra hallarda faizsiz kreditlərdən istifadə edilir ki, bu da əmtəə istehsalçılarının maliyyə vəziyyətlərinin yaxşılaşdırılmasında əhəmiyyətli rola malikdir.

İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, kənd təsərrüfatında maliyyə sağlamlaşdırılması prosesi həyata keçirilərkən borcların restrukturizasiyası prosesi aparılır. Borcların restrukturizasiyası prosesi borcların ödəmə müddətinin uzadılmasını və eləcə də peniyaların və cərimələrin müddətinin uzadılmasını və onların dövlət hesabına silinməsinə nəzərdə tutur.

İnkişaf etmiş dünya ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, kənd təsərrüfatında fəaliyyət göstərən əmtə istehsalçıları, bir qayda olaraq, bank faizlərinin yüksək olması səbəbindən müflisləşmə təhlükəsi ilə üzləşirlər. Bu baxımdan müflisləşmə haqqında qanuna müvafiq olaraq bank qurumları, kənd təsərrüfatı əmtə istehsalçılarının torpaq və onun sərəncamında olan digər əmlak növlərini bazarda hərrac yolu ilə reallaşdırır və bu prosesin müqabilində əldə etdiyi gəlir hesabına öz zərərini ödəyir. Lakin dünya praktikasındakı kənd təsərrüfatı əmtə istehsalçılarının sərəncamlarında olan torpaq resurslarının satılması hesabına torpaqların urbanizasiya prosesinin bir növü formalaşdırılır. Daha doğrusu, banklar kənd təsərrüfatı əmtə istehsalçılarının torpaqları satarkən, həmin torpağı digər qurumlar əldə edir və bu torpaqlardan da başqa məqsədlər üçün istifadə edilir. Beləliklə, əslində kənd təsərrüfatında müflisləşmə prosesinin qarşısının alınması məqsədilə torpaq və əmlak üzərində fermerlərin prioritet hüquqları müəyyənləşdirilir. Hətta, müflis olmuş əmtə istehsalçısı belə, torpaq və əmək üzərində prioritet hüquqa malikdir və regionlarda kənd təsərrüfatı ilə bağlı fəaliyyət sferasının məhdudlaşmasının qarşısını almaq məqsədilə sağlama tədbirləri reallaşdırılır.

Daxili istehsal amillərinin təkmilləşdirilməsi nəzərə alınmaqla, kənd təsərrüfatı müəssisələrinin maliyyə sağlama tədbirlərini tədqiq edərək qeyd etmək lazımdır ki, maliyyə sağlama tədbirlərinin və davamlı inkişaf konsepsiyalarının işlənilib hazırlanması və reallaşdırılması zəruridir. Qeyd etmək lazımdır ki, istehsal xərclərinin minimuma endirilməsi nəzərə alınmaqla, kənd təsərrüfatı müəssisələrinin davamlı inkişaf strategiyalarının işlənilib hazırlanması, bütövlükdə istehsal strukturlarındakı dəyişikliklərin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur. Bundan əlavə, kənd təsərrüfatı müəssisələrinin fəaliyyətinin səmərəliliyinin yüksəldilməsi istehsal xərclərinin aşağı salınmasından, o cümlədən daimi xərclərin aşağı salınmasından bilavasitə asılıdır. Odur ki, kənd təsərrüfatı müəssisələrində daimi və məcmu xərclərin aşağı salınması məqsədi ilə zəruri təşkilati struktur dəyişikliklərinin həyata keçirilməsi də vacib şərtlərdəndir. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, kənd təsərrüfatında davamlı inkişafın təmin edilməsi və əmtə istehsalçılarının maliyyə sağlama tədbirlərinin əsas istiqamətlərindən biri, texniki və texnoloji təminatın həyata keçirilməsidir. Belə ki, texnoloji təminat strategiyasının işlənilib hazırlanması lizinq və subsidiyalaşdırma mexanizmindən aktiv istifadə etmə hesabına maşın-traktor parkının tədrici olaraq yeniləndirilməsini özündə əks etdirir. Texniki və texnoloji təminat sisteminin yenidən qurulması bu fəaliyyətin innovasiyalaşdırılması üçün xarici inves-

torların cəlb edilməsini nəzərdə tutur. Bundan əlavə, istehsal və emal sahələrində mütərəqqi texnologiyaların tətbiq edilməsi də vacib şərtlərdən biri hesab edilir. Aparılan araşdırmalar göstərir ki, kommersiya fəaliyyəti baxımından yanaşdıqda, kənar təşkilatlarının xidmətlərinin həcmi kifayət qədər yüksək səviyyədədir. Daha doğrusu, həmin xidmətlərin səviyyəsinin yüksək olması kənd təsərrüfatı əmtə istehsalçılarının daha çox aqrotexniki tədbirlərin həyata keçirilməsinə vəsait ödəməsinə şərtləndirir. Odur ki, texnoloji təminat sisteminin inkişaf etdirilməsi, eləcə də regionlarda, xüsusilə hər bir rayonda özəl aqrolizinq şəbəkəsinin formalaşdırılması nəticə etibarilə kənd təsərrüfatı əmtə istehsalçılarının daha ucuz qiymətə texniki xidmət göstərilməsini təmin edə bilər.

Ölkənin ərzaq təminatının yaxşılaşdırılmasında kənd təsərrüfatı əmtə istehsalçılarının maliyyə sağlama tədbirlərinin həyata keçirilməsi marketing strategiyasının işlənilib hazırlanmasından da bilavasitə asılıdır. Ümumiyyətlə, marketing xidmətlərinin göstərilməsi bazar konyunkturunda baş verən dəyişikliklərə çevik adaptasiya prosesini özündə əks etdirir və kənd təsərrüfatı əmtə istehsalçılarının satış fəaliyyətindən daha çox gəlir əldə etmələrini səciyyələndirir. Bundan əlavə, yarana biləcək zərərlərin kompensasiya edilməsini də özündə əks etdirir. Kənd təsərrüfatında marketing strategiyası istehsalın və bazarın diversifikasiyasını nəzərdə tutur. İstehsalın və bazarın diversifikasiyası tək yönlü istehsal və konyunktur şərtlərindən imtina edilməsini nəzərdə tutur ki, bu da bazar konyunkturunda baş verən dəyişikliklərə səbəbindən pul gəlirlərinin aşağı düşməsinin qarşısının alınmasında önəmli rol oynayır. İstehsalın və bazarın diversifikasiyasına istiqamətlənmiş tədbirlər kənd təsərrüfatında fəaliyyət göstərən əmtə istehsalçılarının satış və qiymət siyasətinin prioritet istiqamətlərini təşkil etməlidir. Qeyd etmək lazımdır ki, kənd təsərrüfatında satış və qiymət siyasətinin formalaşdırılması bazar konyunkturunda baş verən dəyişikliklərə çevik reaksiya göstərilməsi ilə sıx əlaqədardır. Bu baxımdan istehlakçıların tələbatı nəzərə alınmaqla, məhsulun keyfiyyət parametrlərinin yaxşılaşdırılması da mühüm şərtlərdən biridir. Qeyd etmək lazımdır ki, marketing strategiyasına müvafiq olaraq həyata keçirilən tədbirlər, nəticə etibarilə kənd təsərrüfatında məhsulun rəqabətə davamlılığının yüksəldilməsinin başlıca şərti kimi çıxış edir. Xüsusilə ÜTT-yə daxil olma zamanı kənd təsərrüfatında istehsal edilən məhsulların rəqabətə davamlılığının yüksəldilməsi onların daxili ərzaq bazarında möhkəmlənməsinin başlıca şərti olmaqla xarici bazara çıxış imkanlarının genişlənməsində əhəmiyyətli rola malikdir.

Role of financial recovery in augmentation of agricultural production

M. M.Huseynov
Azerbaijan State Agrarian University

SUMMARY

Key words: *commodity, product, market, auction, capital, import, inflation, bankruptcy, financial security, restructuring, bank, creditor, micro-economic, macroeconomic*

Sustainable agricultural production are primary depend on financial provision and recovery of agricultural producers. From this point of view financial supporting of farmers are main directions in activity of state and specialized financial institutions. State financial supporting of agricultural producers means to allocation financial resources from state budget to farmers in a various form of subsidiaries. But it also means to enhance farmers by state with different agricultural machinery and technologies. The function of specialized financial institution consists in providing agro-producers by special financial services and products which adapted to special conditions of agricultural production.

**Роль финансового оздоровления в увеличении
сельскохозяйственного производства**

М.М.Гусейнов
Азербайджанская государственной аграрный университет

РЕЗЮМЕ

Ключевые слова: *товар, продукт, рынок, аукцион, капитал, импорт, инфляция, банкротство, финансовая безопасность, реструктуризация, банк, кредитор, микроэкономика, макроэкономика*

Устойчивое сельскохозяйственное производство напрямую зависит от финансового обеспечения и оздоровления субъектов хозяйственной деятельности. Эта задача напрямую является одним из ключевых направлений деятельности государства и специализированных финансовых институтов. Роль государства в этой области, заключается в распределении финансовых средств из госбюджета для оказания различных способов финансовой помощи сельскохозяйственным производителям, а также обеспечением сельхозтехникой и технологиями. Функция специализированных финансовых институтов, заключается в предоставлении специализированных финансовых услуг и продуктов фермерам, которые адаптированы к условиям сельскохозяйственного производства.